

УДК 502.35

**ДОСЛІДЖЕННЯ ОСНОВНИХ НАПРЯМІВ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ
ПОЛІТИКИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ**

Кирич Н.Б.

*д.е.н., професор, Тернопільський національний технічний університет
імені Івана Пулюя, м. Тернопіль*

Лібусь Т.І.

*аспірант, Тернопільський національний технічний університет
імені Івана Пулюя, м. Тернопіль*

**AN INVESTIGATION OF THE MAIN DIRECTIONS FOR THE STATE
ECOLOGICAL POLICY AT THE REGIONAL LEVEL**

Kyrych N.B.

Libus T.I.

Анотація. В основу сучасної екологічної політики України покладені підходи, які орієнтують природоохоронну діяльність на досягнення встановлених нормативів якості природного середовища, що відображено в національному законодавстві про екологію. Вони, як відомо, регламентують якісні параметри гранично допустимого вмісту хімічних речовин та інших видів шкідливого впливу на природні компоненти. При цьому вважається, що дані норми є екологічно допустимими, а тому соціально безпечними. Такій концепції і відповідає діюча модель управління природним середовищем.

Ключові слова: екологічна політика, нормативний підхід, екологічна ситуація, органи місцевої влади.

Summary: The modern environmental policy of Ukraine is based on approaches focusing the environmental activities on achievement of established

environmental quality standards according to the national environmental legislation. As known, these standards set a maximum permissible level for the concentration of chemicals and other dangerous and harmful substances. At the same time these standards set air quality standards, water quality standards and others that are environmentally acceptable, and therefore socially safe. This concept is a basis of existing environmental management model.

Key words: ecological policy, normative approach, ecological situation, and local authorities.

Постановка проблеми та її зв'язки з науковими та практичними завданнями. Останні десятиріччя характеризуються глибоким переосмисленням шляхів подальшого економічного розвитку суспільства. Це переосмислення знайшло своє втілення в сприйнятій світовою спільнотою концепції сталого розвитку. Відповідно до цієї концепції екологічна діяльність стає однією з важливих задач управління виробництвом. Одним з загально визнаних інструментів розв'язання екологічних проблем промислового виробництва є екологічний менеджмент, який відіграє важливу роль також і у публічному управлінні та адмініструванні. Останнім часом нормативний підхід в екологічному управлінні все частіше ставиться науковцями під сумнів. Адже самі норми гранично допустимих концентрацій є далеко не ідеальними. До того ж, їхня компонентна прив'язка по кожному інгредієнту абсолютно не враховує можливих наслідків взаємодії хімічних сполук і взаємовпливу природних сфер. Аргументацію недосконалості нормативного регулювання якості природного середовища можна розширити регіональною специфікою природно-антропогенних процесів, яскраво вираженим проявом критичної межі економічної ефективності природоохоронних заходів при досягнутому рівні виробничих технологій і очисного устаткування [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висвітленням загальних питань дослідження основних напрямів державної екологічної політики на регіональному рівні та проблемам активізації природоохоронної роботи

присвячено чимало наукових праць, зокрема: С. Дусановського, С. Покропивного, А. Бохана, З. Варналія, В. Сизоненка. Проблемні питання економіки природокористування висвітлені у працях І Лицура, Л. Мельника, Р. Шерстюка, А. Чухна, О. Васюти, Н. Навроцького та інших. У наукових працях М. Сороки, В. Євтушевського та І. Гречановської визначені засади державно-регуляторного та організаційно-економічного механізму екологізації підприємництва.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Відсутність ефективної системи управління у сфері охорони навколишнього природного середовища та більш повільне, ніж очікувалося, проведення структурних реформ і модернізації технологічних процесів в умовах зростання національної економіки призводить до збільшення рівня забруднення та зумовлює підтримку старих, неефективних підходів до використання енергетичних і природних ресурсів.

Негативні прояви в екологічній сфері, а також неефективність використання існуючих механізмів державної політики, які потребують суттєвого вдосконалення, значною мірою є наслідками неефективно виконаних державних програм із захисту довкілля, неефективних рішень як на національному, так і регіональному рівнях.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження основних напрямів державної екологічної політики на регіональному рівні та проблем активізації природоохоронної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основи глобальної екологічної політики закладено в Декларації Стокгольмської конференції ООН з проблем навколишнього середовища 1972 р. Водночас єдиний нормативно-правовий акт, що визначає екологічну політику і стратегію нашої держави – Постанова Верховної Ради України від 5 березня 1998 р. № 188/98-ВР “Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки” [1]. Багато положень цього документа не втратило своєї актуальності, однак у

цілому він уже не відповідає вимогам сьогодення, оскільки за період, який минув з 1998 р., відбулися значні події на міжнародному рівні, які визначили подальший розвиток екологічних стратегій, а в Україні – суттєві зрушення в напрямі посилення економічної діяльності. Зазначене зумовило необхідність розроблення проекту нового стратегічного документа на довгострокову перспективу – Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 р., яка враховує процеси глобалізації економіки, розвиток ринкових відносин та рішення Київської конференції міністрів навколишнього природного середовища “Довкілля для Європи” (2003 р.), Всесвітнього саміту зі сталого розвитку в м. Йоганнесбурзі (2002 р.), вступ України до СОТ, положення ряду міжнародних зобов’язань України у сфері охорони навколишнього природного середовища. Розроблення цього стратегічного документа обумовлене необхідністю підвищення ефективності структури управління у сфері охорони довкілля на державному та регіональному рівнях [2].

Особливістю екологічного стану України є те, що гострі локальні екологічні ситуації поглиблюються регіональними кризами, зокрема довготривалими економічними та соціальними. Дотепер на всій території відчуваються також наслідки катастрофи на Чорнобильській АЕС. Порухення екологічної рівноваги вже не є, як раніше, місцевими, локальними і такими, що швидко минають. Вони створюють реальну загрозу порушення механізмів життєзабезпечення, ускладнюють соціально-економічний розвиток, стримують підвищення якості життя населення та держави в цілому. Екологічні проблеми, які пов’язані з соціально-економічним становищем країни, мають конкретне виявлення на регіональному рівні.

Науковці приділяють особливу увагу тлумаченню поняття “регіон”. Так, проект Закону України 2005 р. “Про територіальний устрій України” (ст. 13) дає таке визначення цього поняття: “Регіон – частина території України, яка є адміністративно-територіальною одиницею та утворена з метою здійснення державної політики щодо збалансованого розвитку територій, об’єднує райони

та міста-райони, забезпечує реалізацію спільних інтересів цих районів та міст-районів, надання їх населенню визначених законом спеціалізованих адміністративних, соціальних та культурних послуг, які об'єктивно не можуть бути надані в районах та містах-районах. Регіонами є такі адміністративно-територіальні одиниці: області, міста-регіони” [6].

Концепція державної регіональної політики України визначає державну регіональну політику як напрям державної політики, головне завданням якої – забезпечення оптимального узгодження загальнодержавних цілей та інтересів з особливостями розвитку окремих регіонів. Державна регіональна політика являє собою комплекс заходів, що мають забезпечити, з одного боку, унітарність і цілісність Української Держави як єдиного політичного, соціально-економічного та правового простору, а з іншого – необхідну децентралізацію, вирівнювання економічних та соціальних умов розвитку різних регіонів, розвиток міжрегіональних відносин, ефективну реалізацію функцій місцевого самоврядування.

Під механізмом реалізації державної екологічної політики на регіональному рівні розуміється сукупність важелів, інструментів і регламентуючих методів, використання яких суб'єктами екологічного управління забезпечує перетворення вихідних рішень (створення еколого-економічних передумов сталого розвитку регіонів) в результат (еколого-безпечне довкілля).

Сучасна державна система управління природоохоронною діяльністю є занадто централізованою та з елементами відомчості. Це веде до зниження ефективності управління на регіональному рівні, зокрема щодо напрямів планування та використання інвестицій природоохоронного призначення, а також не дає можливості повністю враховувати територіальні інтереси в створенні екологічно безпечного довкілля [4].

Регіональна екополітика України законодавчо ґрунтується й реалізується через розроблені та ухвалені Верховною Радою закони, кодекси, більше 100 підзаконних актів, інструкцій, нормативів. Затверджені й реалізуються

"Основні напрями державної політики України в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки", в яких на державному рівні проголошено довгострокову стратегію розв'язання екологічних проблем у сукупності цілей, завдань, механізмів та інструментів.

Екологічна політика може бути реалізована як через виконання спеціально розроблених екологічних планів дій або програм, так і інтегруванням екологічних вимог та пріоритетів у секторальні стратегії, програми розвитку або плани дій, конкретні проекти.

Основні заходи державної екологічної політики здійснюються на регіональному рівні. Чинне українське законодавство наділяє місцеві та регіональні органи державної виконавчої влади, а також органи місцевого самоврядування вкрай важливими функціями та повноваженнями у сфері охорони природи. Досить згадати ст.13 Конституції України, згідно з якою "земля, її надра та атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України... є об'єктами права власності українського народу. Від імені українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах визначених цією Конституцією".

В основу формування державної екологічної політики покладений принцип, відповідно до якого екологічна безпека є важливим елементом і складовою національної безпеки держави. Таким чином, особливістю екологічної політики є вміння вибирати найбільш ефективні методи реалізації практичних заходів у різних сферах громадського життя для досягнення поставлених цілей. Це узгоджується з наведеним у міжнародному стандарті ISO 14001-97 визначенням екологічної політики як політики, що створює основу для діяльності та досягнення екологічних цілей і завдань. Звідси випливає висновок про існування двох основних *моделей екологічної політики*, що базуються на різних принципах її функціонування. *Перша модель* функціонує за принципом «реагуй і виправляй» та орієнтована на ліквідацію наслідків екологічних порушень. Сьогодні в Україні переважає саме така модель

екологічної політики. *Друга модель* ґрунтується на принципі «прогнозує і попереджай» і є найбільш ефективною.

В управлінні природокористуванням беруть участь усі гілки влади: *законодавча, виконавча та судова*. Кожна з них виконує свої функції і містить у своєму складі підрозділи, що мають спеціальні повноваження щодо регулювання екологічних питань.

Реалізація державної екологічної політики здійснюється на трьох рівнях управління: *національному, регіональному, місцевому*, що, у свою чергу, визначає відповідний територіальний розподіл суспільних інтересів у галузі охорони навколишнього середовища. Згідно з Постановою Верховної Ради України від 5 березня 1998 р. № 188/98-ВР «Про основні напрями державної політики України в галузі охорони навколишнього середовища, використання природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки» територіальний розподіл суспільних інтересів у галузі охорони природи визначається територіальними обсягами природних геоекосистем і поділяється на: загальнодержавні (у масштабах усієї України), регіональні (охоплюють територію в межах двох чи більше областей або поширюються на територію суміжних держав та акваторію морської економічної зони), місцеві (охоплюють територію в межах області, району) [6].

Організаційно управління природокористуванням здійснюється за допомогою *територіального та відомчого принципів*.

Територіальний принцип означає, що загальнодержавне управління має територіальний характер. Воно поширюється на всіх природокористувачів і всі об'єкти природи в межах держави в цілому або певної адміністративно-територіальної одиниці. Наприклад, загальнодержавне управління здійснює Кабінет Міністрів України та виконавчий орган обласної ради народних депутатів на підлеглий йому території.

Відомче управління розповсюджує свої дії лише на певний об'єкт природи: води, землю, ліс тощо. Воно не пов'язане з адміністративно-територіальним розподілом, а поширюється на природокористування певним

природним ресурсом, незалежно від того, на території якої області він знаходиться.

Законодавчі функції управління природокористуванням та охорони навколишнього природного середовища належать Верховній Раді України та органам місцевої влади.

До функцій органів місцевої влади належать:

- забезпечення реалізації державної екологічної політики;
- затвердження місцевих екологічних програм;
- надання згоди на розміщення на своїй території підприємств, установ, організацій;
- організація локального й об'єктного моніторингу навколишнього природного середовища;
- забезпечення інформування населення та громадськості про стан навколишнього середовища;
- контроль за додержанням екологічного законодавства;
- організація робіт із ліквідації екологічних наслідків аварій;
- здійснення державного контролю за дотриманням прикордонного законодавства;
- інші.

Виконавча функція управління природокористуванням у державі належить Кабінету Міністрів України, виконавчим і розпорядчим органам місцевої влади, а також спеціально уповноваженим на те державним органам.

Основними функціями Кабінету Міністрів є:

- реалізація державної екологічної політики;
- розробка та втілення в життя екологічних програм і великих природоохоронних заходів;
- координація діяльності міністерств та інших спеціально уповноважених органів управління в частині охорони навколишнього природного середовища та природокористування;

- реалізація міжнародних угод, виконання Україною взятих на себе в рамках цих угод зобов'язань і підтримання міжнародних відносин;
- забезпечення процесу прийняття державних рішень з урахуванням екологічних вимог (організація моніторингу, впровадження інформаційних технологій, проведення обліку забруднень, прогнозування);
- формування та використання державних позабюджетних фондів охорони навколишнього природного середовища;
- регулювання використання ресурсів державного значення;
- встановлення порядку визначення плати за спеціальне користування природними ресурсами, за забруднення навколишнього природного середовища.

Виконавчі та розпорядчі органи місцевої влади виконують такі функції:

- реалізація рішень відповідних рад народних депутатів;
- розробка місцевих, регіональних екологічних програм;
- визначення нормативів плати й розмірів платежів за забруднення навколишнього природного середовища та розміщення відходів;
- затвердження для підприємств лімітів використання природних ресурсів (газ, електроенергія, нафта й ін.), за винятком державних ресурсів;
- організація збирання, переробки, утилізації та захоронення всіх відходів на своїй території;
- забезпечення систематичного й оперативного інформування населення про стан навколишнього середовища;
- інші функції.

Відомчий принцип управління природокористуванням проявляється у здійсненні державного контролю за станом природних ресурсів і заходів щодо їх охорони й раціонального використання з боку галузевих міністерств і відомств, що належать до органів спеціальної компетенції, уповноважених виконувати природоохоронні функції.

Центральним органом державної виконавчої влади в Україні є Міністерство екології та природних ресурсів та його органи на місцях (обласні

управління екології та природних ресурсів). Міністерство екології та природних ресурсів України реорганізоване з Державного комітету УРСР з екології і раціонального природокористування в 1991 р., а потім у 1994 р. в Мінекобезпеки України. Міністерство виконує такі функції:

- проведення державної екологічної, економічної та науково-технічної політики, спрямованої на збереження та відтворення безпечного для існування живої й неживої природи навколишнього середовища;
- захист життя та здоров'я населення від негативного впливу, зумовленого забрудненням навколишнього природного середовища;
- досягнення стійкого соціально-економічного розвитку й гармонійної взаємодії суспільства та природи.

Серед головних завдань Міністерства є захист інтересів України на міжнародній арені, державний контроль за додержанням вимог природоохоронного законодавства України, нормативно-правове регулювання використання природних ресурсів, організація та проведення державної екологічної експертизи, обґрунтування доцільності розроблення державних і регіональних екологічних програм. Основною функцією судової влади є захист прав і свобод людини, у тому числі й екологічних [9].

Для реалізації покладених на неї функцій судова влада повинна бути самодостатньою й незалежною від інших гілок державної влади, об'єднаною громадян, юридичних і фізичних осіб. Правосуддя в Україні здійснюється виключно судами на засадах рівності учасників судового процесу перед законом і судом, гласності судового процесу, самостійності й незалежності судів, недоторканності та незмінюваності суддів. Конституцією України заборонено делегування функцій судів чи привласнення їхніх функцій іншими органами або посадовими особами.

Тернопільська область відносно інших регіонів України відзначається низкою проблем, пов'язаних із забрудненням навколишнього природного середовища та незбалансованим використанням природних ресурсів. Внаслідок того, що природоохоронна діяльність не належала до соціально-економічних

пріоритетів, не вдалося забезпечити сталий розвиток території та екологічне спрямування економіки.

Державне управління охорони навколишнього природного середовища у Тернопільській області забезпечує реалізацію державної політики Міністерство екології та природних ресурсів України.

Екологічна політика Державного управління охорони навколишнього природного середовища у Тернопільській області спрямована на збереження та відновлення екосистеми на території області, що необхідна для гармонічного існування живої і неживої природи, досягнення рівноваги використання природних ресурсів, їх відновлення, а також гарантування екологічно безпечного природного середовища для життя і здоров'я населення.

Серед основних пріоритетів Управління є:

1. забезпечення реалізації державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів (земля, надра, поверхневі та підземні води, атмосферне повітря, ліси, тваринний і рослинний світ, поводження з відходами (крім поводження з радіоактивними відходами), небезпечними хімічними речовинами, пестицидами та агрохімікатами, екологічної та в межах своєї компетенції радіаційної безпеки, заповідної справи, формування, збереження та використання екологічної мережі, моніторингу стану навколишнього природного середовища;
2. забезпечення збалансованості екологічних, економічних та соціальних інтересів області;
3. забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території області, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи;
4. сприяння усвідомленню жителями області необхідності збереження навколишнього природного середовища для майбутніх поколінь;
5. залучення громадськості до формування та реалізації екологічної політики;
6. достовірне інформування населення через засоби масової інформації про стан навколишнього природного середовища на відповідній території,

оперативне оповіщення про виникнення надзвичайних екологічних ситуацій та про хід виконання заходів щодо їх ліквідації.

У Тернопільській області існує ряд *екологічних проблем*, для розв'язання яких необхідне поєднання зусиль місцевих державних адміністрацій, органів виконавчої влади та місцевого самоврядування:

- в області на складах сільськогосподарських підприємств, а також безхазяйних складах накопичено 78,077 т. непридатних, невідомих та заборонених пестицидів. Зберігання такої кількості пестицидів у несприятливих умовах негативно впливає на стан навколишнього природного середовища та створює загрозу надзвичайних ситуацій, пов'язаних з аварійним забрудненням довкілля. Знешкодження даних небезпечних відходів передбачено заходами Загальнодержавної програми поводження з токсичними відходами;

- сміттєзвалище м. Тернополя розміщене у районі с. Малашівці Зборівського району. Сміттєзвалище знаходиться у другому поясі санітарної охорони Тернопільського водозабору, чим створюються передумови забруднення водних горизонтів і реальна небезпека для здоров'я людей. Питання вибору земельної ділянки під розташування нового полігону ТПВ м. Тернополя не вирішується;

- незадовільний стан каналізаційних мереж та очисних споруд більшості населених пунктів області. Через неефективну роботу каналізаційних очисних споруд та відсутність очисних споруд у населених пунктах багатьох районів області у відкриті водойми щороку скидається близько 2,432 млн. м³ недостатньо очищених та неочищених стічних вод;

- м. Чортків є одним з основних забруднювачів водних об'єктів області. Діючі очисні споруди міста забезпечують лише механічну очистку стічних вод. У ріку Серет скидається 0,6 млн м³ недостатньо очищених стічних вод, що суттєво погіршує екологічний стан р. Серет, створює небезпеку для розташованих нижче по течії населених пунктів, водозабору м. Чернівці та р. Дністер;

- незадовільна експлуатація та санітарний стан організованих полігонів твердих побутових відходів міст і селищ області, відсутність їх паспортизації та ведення належного обліку відходів, що видаляються;

- погіршення стану охорони лісів, які перебували в користуванні колишніх колгоспів. У складних соціально-економічних умовах, при відсутності належного контролю з боку органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, відбулося неконтрольоване використання лісових ресурсів, а в непоодиноких випадках знищення або пошкодження лісів;

- більшість підприємств і суб'єктів підприємницької діяльності при видобуванні корисних копалин допускають грубі порушення Кодексу України про надра. Значна кількість кар'єрів експлуатується самовільно, без належного правокористування.

Основні чинники та критерії для визначення найважливіших екологічних проблем, пов'язані із:

- дуже високим відсотком розорюваності території області (61,6 %);

- забрудненням земель промисловими, побутовими відходами, а також засобами хімізації;

- забрудненням поверхневих вод неочищеними та недостатньо очищеними зворотними водами підприємств системи житлово-комунального господарства, частка яких у загальному скиді забруднених вод складає 89 %;

- нижчим від екологічного оптимуму показником лісистості області (13,9 %);

- погіршенням ситуації з розробкою надр без спеціальних дозволів на користування надрами;

- фінансуванням природоохоронних заходів державних, регіональних та місцевих екологічних програм по залишковому принципу.

Основними шляхами розв'язання екологічних проблем в області є комплекс природоохоронних заходів, які мають здійснюватися у різних соціально-економічних і культурних сферах. Ці заходи пов'язані зі зменшенням шкідливого впливу на навколишнє природне середовище, забезпеченням

раціонального використання природних ресурсів, ренатуралізацією природних комплексів, упровадженням схем оптимізації господарського освоєння території області і базуються на прийнятті екологічно обґрунтованих управлінських рішень з урахуванням позиції громадськості.

На даний час в області існує 3 діючих регіональних природоохоронних програми затверджених рішеннями Тернопільської обласної ради:

1. Програма охорони навколишнього природного середовища в Тернопільській області на 2014-2020 роки (від 18.09.2014)
2. Програма розвитку водного господарства та водно – екологічного оздоровлення природного середовища Тернопільської області на період до 2021 року (від 12.11. 2013)
3. Програма розвитку лісового господарства Тернопільщини на 2017-2021 роки (від 10.05.2017)

Основною метою програми є охорона навколишнього природного середовища шляхом реалізації екологічної політики, спрямованої на стабілізацію та поліпшення стану навколишнього природного середовища в області, розбудови інфраструктури охорони навколишнього природного середовища та покращення екологічної ситуації для забезпечення сталого розвитку території, підвищення стандартів якості природних об'єктів до європейського рівня, екологічно збалансованого використання природних ресурсів, впровадження управлінських механізмів, що дозволяють здійснювати прийняття рішень з урахуванням громадської ініціативи і позиції.

Програмою передбачається здійснення комплексу заходів, спрямованих на досягнення її мети. Програмування основних заходів здійснено на підставі глибокого аналізу екологічної ситуації в області та основних чинників, що впливають на тенденції і динаміку процесів у природоохоронній сфері.

З огляду на зазначене, а також враховуючи наявність в області ряду галузевих програм екологічного спрямування, якими передбачено виконання заходів в питаннях охорони, раціонального використання та відтворення природних ресурсів, цивільного захисту населення, попередження техногенних

аварій, використання генетично-модифікованих організмів, формування міського середовища тощо, цією програмою визначено основні заходи за такими напрямками:

- зміни клімату;
- екологічне управління та горизонтальні питання, зокрема освітня та навчальна підготовка, доступ до інформації з питань навколишнього природного середовища та процесу прийняття рішень з урахуванням даних екологічного моніторингу;
- якість атмосферного повітря;
- якість поверхневих вод;
- управління відходами;
- охорона природи, зокрема збереження і захист біологічного та ландшафтного різноманіття (екомережі);
- екологічні збори.

Виконання заходів напряму „Зміна клімату” дасть можливість визначити шляхи з адаптації усіх сфер економіки та життєдіяльності області до змін клімату, забезпечити сталий розвиток регіону в умовах зміни клімату, а також скорочення викидів парникових газів, вироблення екологічної чистої енергії.

Виконання заходів напряму „Екологічне управління та горизонтальні питання, зокрема освітня та навчальна підготовка, доступ до інформації з питань навколишнього природного середовища та процесу прийняття рішень з урахуванням даних екологічного моніторингу” сприятиме реалізації екологічної політики на місцевому рівні, підвищенню рівня екологічної освіти та етики, оцінки екологічної ситуації в області, забезпеченню доступу громадськості з питань навколишнього природного середовища та процесу прийняття рішень.

Виконання заходів напряму „Якість атмосферного повітря” передбачає стабілізацію валового обсягу викидів в атмосферне повітря на рівні 2014 року, незважаючи на прогнозоване збільшення обсягів промислового виробництва і

кількості автотранспортних перевезень. Очікуваний обсяг складає 65-67 тис. тон у рік.

Реалізація заходів напряму „Якість поверхневих вод” шляхом реконструкції та будівництва нових каналізаційних очисних споруд і мереж, застосування сучасних методів очищення зворотних вод дасть можливість до 2020 року в основному припинити скиди у відкриті водойми забруднених стічних вод без очистки, досягти нормативних показників якості води поверхневих вод. Завдяки цьому збитки, які завдаються державі забрудненням поверхневих водойм, у 2020 році зменшаться на 37,5 млн гривень у рік.

Комплекс дій у напрямі „Управління відходами” дозволить налагодити системи управління відходами, припинити їх вивезення на несанкціоновані сміттєзвалища і, таким чином, попередити забруднення близько 500 га земель, які підлягають рекультивації і створенню на них додаткових лісових насаджень. Обсяг втрат, пов'язаних із засміченням ґрунтів, за умови повного виконання заходів, зменшиться на 25 млн гривень.

У результаті виконання завдань напряму „Охорона природи, зокрема збереження і захист біологічного та ландшафтного різноманіття (екомережі)”, спрямованих на формування регіональної екологічної мережі області, будуть досягнуті наступні показники ефективності для продуктів програм: у разі розроблення схем формування екологічних мереж Борщівського, Бучацького, Заліщицького, Кременецького, Шумського, Лановецького, Монастириського районів буде визначено структурні елементи екомережі та їх площу у цих районах на загальній орієнтовній площі 190,79 тис.га. Результативний показник економічної ефективності даного заходу становитиме 5,5 гривні / 1 га угідь, включених до екомережі, зокрема, у 2014 році - 5,1 гривень / 1 га, у 2015 році - 5,9 гривень / 1 га, у 2016 році - 7,0 гривень / 1 га, у 2017 році - 4,4 гривні / 1 га, у 2018 році - 3,8 гривні / 1 га, у 2019 році - 5,4 гривні / 1 га, у 2020 році - 10,1 гривні / 1 га.

У результаті інвентаризації природних оселищ рідкісних та зникаючих видів рослин і тварин, збереження яких потребує особливої охорони, у

Борщівському, Бучацькому, Заліщицькому, Кременецькому, Шумському, Лановецькому, Монастириському районах, буде обліковано місця зростання (проживання) 230 видів рослин та 278 видів тварин на загальній площі 2800 га природних угідь. Результативний показник економічної ефективності цього заходу становитиме 100 гривень /1га можливих місць зростання, у тому числі 100 гривень /1 га щороку протягом 2014-2020 років.

При створенні нових територій та об'єктів природно-заповідного фонду області його площу буде розширено на 15,39 тис. га і доведено до 138 тис. га, відсоток заповідності збільшено до 10 %. Результативний показник економічної ефективності цього заходу становитиме 36,4 гривні /1 га збільшення площі природно-заповідного фонду протягом 2014-2020 років.

Реалізація напряму „Екологічні збори” організаційних заходів у сфері екологічних зборів і податків підвищить ефективність економічних механізмів на природоохоронну діяльність суб'єктів господарювання, які здійснюють вплив на навколишнє середовище чи використовують природні ресурси. При цьому зростуть надходження до бюджетів, що збільшує фінансовий ресурс для вирішення природоохоронних питань.

Метою програми розвитку водного господарства та водно – екологічного оздоровлення природного середовища Тернопільської області на період до 2021 року є реалізація основних напрямів державної політики, спрямованої на запобігання антропогенного впливу на довкілля, забезпечення екологічно безпечних умов життєдіяльності населення і господарської діяльності, захисту водних ресурсів від забруднення та виснаження, раціональне використання водних ресурсів, впровадження інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом, забезпечення сталого функціонування екосистем в басейнах річок області, запобігання шкідливої дії вод і ліквідації її наслідків, відновлення ролі меліорованих земель у продовольчому та ресурсному забезпеченні держави, що дасть змогу досягнути певних позитивних зрушень у функціонуванні водогосподарського комплексу, зокрема забезпечити збалансованість процесів використання та відтворення водних ресурсів,

зменшити вплив негативних наслідків шкідливої дії вод та створити умови для життєдіяльності населення в паводконебезпечних районах області, забезпечити економічну ефективність та екологічну безпеку функціонування водогосподарського комплексу. В цілому метою програми є розвиток галузі водного господарства та водно-екологічне оздоровлення природного середовища області.

У запропонованій програмі на період до 2021 року відповідно до її мети сформульовано пріоритетні напрямки в галузі розвитку водного господарства та водно-екологічного оздоровлення природного середовища Тернопільської області, що спрямовані на забезпечення єдиної політики розвитку регіону шляхом об'єднання інтересів і можливостей місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання з метою забезпечення сприятливих умов для розвитку регіону, підвищення конкурентоспроможності агропромислового комплексу та забезпечення продовольчої проблеми.

Виконання програми у повному обсязі дасть змогу:

- задовольнити потребу населення і виробництва у якісних водних ресурсах;
- забезпечити ефективний захист територій та населення від шкідливої дії вод;
- забезпечити функціонування меліоративних систем і поліпшити
- екологічний стан осушених угідь;
- удосконалити систему державного управління водними ресурсами;
- підвищити ефективність та забезпечити екологічну безпеку водокористування.

Зокрема виконання завдань і заходів програми дасть змогу:

- забезпечити ефективне і екологічно безпечне функціонування меліоративних систем на площі 134,5 тис. га, постійне зростання їх ролі у продовольчому та ресурсному забезпеченні області, зростання виробництва сільськогосподарської продукції. Слід зазначити, що прибавка врожаю на

меліорованих землях в роки з екстремальними погодними умовами значно зростає;

- створити безпечні умови для життєдіяльності громадян 26 населених пунктів, які знаходяться в зоні можливого затоплення;
- захистити від паводків 1,5 тис. га сільськогосподарських угідь, покращити гідрологічний режим річок протяжністю 47,2 км;
- забезпечити регулювання поверхневого стоку з метою оптимізації паводкових витрат на площі близько 25 тис. га;
- мінімізувати розмір збитків, спричинених шкідливою дією поверхневих вод.

Метою програми розвитку лісового господарства Тернопільщини на 2017-2021 роки є забезпечення збалансованого розвитку лісового господарства, спрямованого на посилення екологічних, соціальних та економічних функцій лісів області, охорону і захист лісових та граничних із ними екосистем.

Програма передбачає розроблення показників розвитку лісового господарства області на принципах безперервного невиснажливого використання лісових ресурсів, а також збільшення лісистості та покращення якісної структури лісових насаджень області за рахунок територій, що внаслідок деградації землі вже не можуть використовуватися для сільськогосподарських робіт, заліснення берегових смуг водойм. Іншим важливим завданням є закріплення за постійними лісокористувачами усіх лісових земель області.

Виконання програми дасть змогу:

- поліпшити стан та якісний склад лісів, посилити їх екологічні функції та підвищити продуктивність;
- забезпечити ефективне ведення лісового господарства області на засадах сталого розвитку;
- ефективно здійснювати управління землями лісового фонду;
- забезпечити соціальний захист працівників галузі лісового господарства;

- досягти розвитку рекреаційної та туристичної інфраструктури в лісах області;
- зменшити загрозу деградації земель, збільшити площу лісів області за рахунок створення нових лісів і включення до лісового фонду само-заліснених, малопродуктивних і деградованих земель сільськогосподарського призначення;
- залучати територіальні громади до процесу створення нових лісів, збільшення лісистості їх територій.

Сучасна екологічна політика розробляється та впроваджується в напружених політичних умовах, в яких різноманітні політичні цілі та інтереси відомств часто призводять до конфліктів між окремими суб'єктами суспільства. Трапляються ситуації, коли надзвичайно важко знайти політичний консенсус між екологічними органами та природокористувачами, інтереси яких часто лобіюються відповідними відомствами та місцевими владними і неурядовими структурами. Зокрема, це стосується питань використання природних ресурсів спільного користування, розподілу економічних зисків та витрат, відповідальності за майбутні екологічні наслідки тієї чи іншої діяльності (або бездіяльності) тощо.

Надмірна концентрація екологічно небезпечних виробництв, застаріле та неефективне природоохоронне обладнання на завершальних стадіях технологічних ланцюгів, ненадійність технічних систем і низька кваліфікація кадрів на підприємствах підвищеного екологічного ризику, врешті-решт проблеми гарантування екологічної безпеки конверсії — усе це може стати причиною соціального та політичного напруження як у національному, так і в міжнародному масштабах.

У глобальному масштабі негативні наслідки антропогенного впливу на екологію настільки значні, що призвели до всесвітньої кризи. Вітчизняні фахівці підкреслюють, що її проявом є зміни, які загрожують життю людини і негативно впливають на розвиток суспільства, генетичний фонд, недостатню

енергетичну, мінеральносировинну та продовольчу забезпеченість, демографічні процеси, забруднення довкілля токсичними відходами тощо.

У регіонах України ще не сформувалася система екологічного управління в її європейській цілісності державного, громадського і корпоративного (бізнесового) екологічного менеджменту. Нині домінує державна система управління у галузі охорони навколишнього природного середовища. Держава фактично "монополізувала" екологічну відповідальність, що призвело до послаблення відповідальності природокористувачів — суб'єктів господарювання та власників землі і основних фондів.

Висновки даного і перспективи подальших досліджень. Отже, розвиток державної екологічної політики на найближчий час матиме подвійну спрямованість. По-перше, вдосконалення на інституційному та технологічному рівнях мають перебороти негативні тенденції розвитку виробничого комплексу в бік зменшення ресурсо- та енерговитрат. По-друге, забезпечення системи управління і технологічної підтримки, яка унеможливить посилення техногенного тиску на довкілля у перспективі піднесення промислового виробництва.

Література:

1. Закон України "Про охорону навколишнього середовища". - К., 1991.
2. Білявський Г.О., Бутченко Л.І. Основи екології: Теорія та практикум. Навч. посіб.- К.: Лібра, 2006.
3. Захаров В. Державному реєстру зелене світло// Охорона праці.-2004.-№ 3.
4. Баб'як О. С, Біленчук П.Д., Чирва Ю.О. Екологічне право України: Навчальний посібник. - К.: Атіка, 2000. - 216 с.
5. Балюк Г. І. Екологічне право України. Конспект лекції у схемах (Загальна і Особлива частина): Навч. Посібник. - К.: Хрінком Інтер, 2006. - 192 с.
6. Екологічне право. Особлива частина Підручник. Для студентів юридичних вузів і факультетів. За редакцією академіка АПРН України, В. І. Андрейцева.К.: Істина, 2001
7. Екологічне право України. За редакцією професорів В.К. Попова і А.П. Гетьмани. Харків, "Право". 2001
8. Екологічне право України. Академічний курс: Підручник / За заг. ред. Ю.С. Шемшученка. - К.: ТОВ "Видавництво "Юридична думка", 2005. - 848 с.
9. Сафранов Т.А. Екологічні основи природокористування: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. - Львів: "Новий Світ-2000", 2003. - 248 с.